

'Wannsee-konferencen'

af Matti Geschonneck

- et undervisningsmateriale

- **Fag:** Tysk, historie, mediefag, filosofi og samfundsfag
- **Niveau:** Gymnasiale uddannelser og folkeskoleudskolingens ældste klasser
- **Overordnede temaer:** Nazisme, Anden Verdenskrig, holocaust, magt, totalitarisme, folkeforfølgelse, perspektiver til nutiden
- **Forfatter:** Katrine Sommer Boysen

WANNSEE- KONFERENZEN

EN FILM VON MATTI GESCHONNECK

GLOBAL SCREEN PRÄSENTIEREN IN KONSTANTIN FILM PRODUKTION | CO-PRODUKTION MIT ZDF | SPHERULEGE MIT DRF | CO-KONSTANTIN FILM VERLEIH | DIE WANNSEERKONFERENZ | PHILIPP HOCHMAYR | JOHANNES ALLMAYER | MAXIMILIAN BRÜCKNER | MATTHIAS BUNDSCHUH | FABIAN BUSCH | JACOB DIEHL | LILLI FICHTNER | GODEHARD GIESE | PETER JORDAN | ARNO KLANWITZER | FREDERIC LINKEMANN | THOMAS LOH | SASCHA NATHAN | MARKUS SCHLEINER | FREDERIK SCHMID | SIMON SCHWARZ | RAFAEL STACHOWIAK | CASTING SIMONE BAR | MAKE-UP NICOLE FÜRSTNER | JENNE GRÖLLMANN | KOSTÜMIERERIN ESTHER WALZ | PRODUKTIONSDIREKTOR BERND LEPEL | KAP DIKRI CHAL | CHEFREDIGER THEO BIERKENS | PRODUKTIONSKONTROLLING UTE SCHNEITZING | LINE PRODUCER STEFFEN GÜNTHER | PRODUKTIONSDIREKTORIN DR. STEFAN ADAMCZYK | CO-PRODUZENT FRANK ZERVOS | STEFANIE VON HEYDOWITZ | MANUSKRIPT MAGNUS VAITRODT | PAUL MOMMERATZ | EXECUTIVE PRODUCER OLIVER BERGEN | PRODUZENT REINHOLD GLSCHOT | FRIEDERICH DIETKER | INSZENIERT VON MATTI GESCHONNECK

GLOBAL SCREEN

Supported by

FFF Bayern

medienboard
Berlin/Brandenburg

ZDF

Constantin Film

EU-Auswertung
Kultur

CAMERA FILM

Kort om undervisningsmaterialet

Til trods for sit meget specifikke udgangspunkt, nemlig den konference, som ledende nationalsocialistiske ledere og embedsfolk var inviteret til i de smukke naturomgivelser ved Wannsee lidt uden for Berlin den 20. januar 1942, så rummer 'Wannsee-konferencen' et væld af aspekter, der strækker sig langt ud over det specifikke møde.

Undervisningsmaterialet er rettet mod elever i folkeskolens ældste klasser og til elever på gymnasiale uddannelser, og det er oplagt, at tyskkundskaber er en fordel for arbejdet med filmen, men de historiske dimensioner kan også sagtens stå i centrum for elever, der ikke er ved at lære tysk.

Undervisningsmaterialet er struktureret efter temaer og ikke efter faggrænser, for virkeligheden forholder sig jo sjældent til skematiske inddelinger. Tysk er naturligvis en overordnet sprogprogram, men fordi instruktør Matti Geschonneck i den grad bruger filmiske, stilistiske virkemidler til at formidle filmens fortælling, så vil mange af materialets arbejdsspørgsmål kombinere det formmæssige og det indholdsmæssige. Der er også aspekter ved filmen som kalder på tværfagligt samarbejde med fag som filosofi og samfundsfag – eksempelvis i forhold til menneskesynet bag konferencens kardinalpunkter eller i forhold til perspektiver til vores samtid – men disse spørgsmål kan også sagtens integreres i den historiske dimension.

Bag om filmen

Den 20. januar 1942 var Anden Verdenskrig i fuld gang. Nazityskland havde haft held med at besætte flere europæiske lande, og Adolf Hitler og hans allierede stod endnu med en klar fornemmelse af at have overtaget i krigen. På grund af optimismen, men også grundet de mange presserende udfordringer, der var med Tysklands krigsstrategi, havde chefen for Sikkerhedsrådet Reinhard Heydrich indkaldt 11 fremtrædende SS-folk og topembedsmænd til morgenmøde i Wannsee lidt uden for Berlin for én gang for alle at diskutere det, der blev formuleret som ”den endelige løsning på det europæiske jødespørgsmål”, den såkaldte *Endlösung*.

Heydrich var i sommeren 1941 blevet betroet ansvaret for løsningen på ’jødespørgsmålet’, og Wannsee-konferencen var både et middel til at sikre fælles fodslag, solidarisk samarbejdsvilje og en cementering af Heydrichs egen magtposition. Deltagerne skulle også tage stilling til metoden for bortskaffelsen af alle europæiske jøder samt diskutere, hvad de skulle stille op med ”halv- og kvartjøder”.

Det er referatet fra morgenkonferencen i Wannsee, der ligger til grund for Matti Geschonnecks historiske kammerespil ’Wannsee-konferencen’, der altså loyalt skildrer, hvordan mødet gik for sig.

- Lav en tidslinje over Anden Verdenskrig med fokus på Tysklands position. Hvordan stod Tyskland i januar 1942, hvor Wannsee-konferencen fandt sted, og hvornår begyndte magten at vakle?
- Undersøg Wannsee-konferencen og ”den endelige løsning på det europæiske jødespørgsmål”?

- Hvorfor var Hitler så interesseret i at udrydde alle jøder?
- Folkedrabet på jøderne under Anden Verdenskrig kaldes også for Holocaust. Find oplysninger om Holocaust.
- Deltagerne på Wannsee-konferencen blev også kaldt 'arkitekterne bag Holocaust'. Hvordan skal man forstå dette udtryk?
- Anden Verdenskrig markerer ikke første gang for jødeforfølgelse. Undersøg jødernes historie og tal om, hvorfor vi stadig i dag taler om anti-semitisme.

Handlingsreferat

Det er utrolig smukke omgivelser, der danner rammerne for det morgenmøde den 20. januar 1942, der skulle gå over i historien om Wannsee-konferencen. Vejret er smukt, og den kvindelige sekretær, Ingeborg Werlemann, der er til stede for at sørge for referat af mødet og for forplejning undervejs, bemærker i åbningsscenen af "Wannsee-konferencen", at alle møder burde holdes sådan et sted. Hun og hendes overordnede har travlt med de sidste forberedelser til mødet, hvor alt skal klappe. Tiden er nemlig knap, og selvom der kun er et punkt på dagsordenen, nemlig det famøse spørgsmål om den endelige udryddelse af de europæiske jøder, så er meget at diskutere.

Der går ikke lang tid, før alle mødedeltagere begynder at melde deres ankomst. Deres sorte biler kører ind foran den statelige villa, hvor de alle om lidt skal samles for at diskutere den nære fremtids udfordringer. Spændingen indendørs er til at tage at føle på, og selvom Adolf Hitler ikke selv er tilstede, så hviler hans ånd tungt i atmosfæren.

Da alle har fundet deres plads – og efter at mødeleder og Sikkerhedsrådschef Reinhard Heydrich har byttet rundt på bordkortene for at komme på afstand af en bureaukrat, han mener sig mindre enig med – kan konferencen tage sin begyndelse. Heydrich, der udstråler venlighed og beslutsomhed, er interesseret i at få afviklet konferencen så glat og hurtigt som muligt og har ikke i sinde at lade de nuanceforskelle, der måtte adskille deltagerne, få den store betydning. For overordnet set er alle enige. Førerens beslutning om, at ikke bare alle tyske, men alle europæiske jøder skal udryddes, står ved magt. Nu handler det bare om, hvordan det skal gøres.

Det er således i 'Wannsee-konferencen' aldrig i spørgsmål om hvorfor eller om jøderne skal udryddes, men et spørgsmål om hvordan denne udryddelse helt praktisk skal finde sted. For der er, som det føres til referat, mere end 11 millioner jøder i Tyskland og i de besatte lande, og det er ikke et antal menneskeliv, man bare sådan uden videre kan skaffe af vejen. Det er eksempelvis uhyre vanskeligt at skaffe så meget ammunition i en krigstid, på grund af den kolde vinter er jorden bundfrossen, så de mange lig kan ikke bare graves ned i massegrave, og hvem skal fragte de mange jøder til de lejre, hvor der er plads til at give dem ophold, inden de må lade livet?

Andre aspekter presser sig også på. Hvad stiller man eksempelvis op med jøder, der kæmpede for Tyskland i Første Verdenskrig, og som derfor bærer adelsmærker? Hvad med kvinder og børn, og hvordan skal embedsfolkene forholde sig til tyske statsborgere, der kun er halvt eller kvart jødisk?

Tidsperspektivet bliver også inddraget. For hvem slipper først af med deres jøder? Er det Tyskland selv, der står først i køen, eller bør man tilgode eksemplvis Polen, der må lægge areal til mange tilrejsende jøder?

Undervejs på Wannsee-konferencen er der glimt af menneskelighed i den ellers fuldkommen fremmedgjorte og uempatiske forsamling. Som da Friedrich Wilhelm Kritzinger, der arbejder i Justitsministeret, udtrykker bekymring for, at lovgivningen ikke kan følge med de hurtige beslutningsprocesser, og for at det bliver alt for omfattende og unødvendigt også at udrydde halv- og kvartjøder. Men det er kun i momentvise og meget små glimt. Ellers handler bekymringerne og forbeholdene udelukkende om strabadserne for de tyske soldater, der skal stå for massedrabene. Men selv det mener særligt den nytilkomne Dr. Rudolf Lange, der med succes har stået med hovedansvaret for implementeringen og udryddelse af Letlands jødiske befolkning, ikke at der er grund til at være bekymret for. Hans mænd har i hvert fald ikke haft nogen som helst kvaler ved at dræbe nogen som helst form for jøder, for de ved, at de gør fremtiden en tjeneste.

Undervejs på konferencen er der indlagt pauser med kaffe, frokost og snaps, men alle er travle mænd, så der er ikke tid til unødigt sniksnak, og først på eftermiddagen runder Heydrich, efter at have bragt alle til en form for enighed, af. Nogle skal videre til andre møder, nogle skal rejse hjem, hvor de kom fra, mens andre vil udnytte for en gangs skyld at være i nærheden af storbylivet i Berlin. Da de tager afsked, har de lagt kimen til hvad der skulle blive nogle af verdenshistoriens mest gruopvækkende krigsforbrydelser.

- Matti Geschonneck har ladet 'Wannsee-konferencen' udspille i realtid, så da konferencen er bragt til ende, slutter filmen også. Der er ingen afstikkere til andre begivenheder, og villaen, hvor mødet bliver afholdt fungerer som konstant ramme for filmen, der dermed får karakter af et kammerpil. Diskuter hvilken effekt det har, at filmen er så stramt fortalt?

- 'Wannsee-konferencen' handler om nogle af de allermest modbydelige hændelser i det 20. århundrede. Jødeudryddelsen, der kostede 6 millioner jøder livet, var barbarisk og på alle måder grusom. Det skinner helt tydeligt igennem i 'Wannsee-konferencen', selvom vi aldrig ser billeder af koncentrationslejrene eller massegravene. I stedet har vi set en meget dialogtung film, hvor modbydelighederne italesættes køligt og administrativt. Hvorfor har Matti Geschonneck mon valgt at holde virkelighedens billeder væk fra sin film, og kan man tale om, at uhyrlighederne på en eller anden måde bliver endnu mere nærværende, når de er fraværende?
- 'Wannsee-konferencen' er ikke en film, hvor plotlinjer og personpsykologi fylder meget. Figurerne, der på nær tjenestefolkene og sekretæren, er alle højtrangerende embedsmænd, og lighederne mellem dem er tydeligere end forskellene. Prøv alligevel at lave en oversigt over persongalleriet og kig på, hvem der positionerer sig med hvilke holdninger. Er der tegn på tvivl og anger hos nogen, eller hersker den samme blinde tillid til jødeudryddelsens saligheder hos alle?

Filmens retorik

Noget af det mest slående ved 'Wannsee-konferencen' er måden, den jødiske befolkning omtales på. Alene det at skulle finde en "endelig løsning på det europæiske jødespørgsmål" siger en hel del om, hvordan nazisterne betragter det jødiske folk. Flere gange italesættes jøderne også som en infektion eller en bakterie, der er direkte til fare for at smitte den tyske folkekrop. Jøderne, må man forstå, udgør en urenhed, der er nødt til at blive fjernet for at den ariske race kan forblive ren.

- Læg mærke til alle de nedsættende ord, der bruges om jøder i 'Wannsee-konferencen'. Hvordan oplever I at høre den slags ord i dag?
- Vi taler igen og igen om at ord er med til at skabe vores virkelighed. Hvilket menneskesyn vidner retorikken i 'Wannsee-konferencen' om?
- Ordene i 'Wannsee-konferencen' er fra 1942, men hadefuldt retorik om andre mennesker på grund af etnicitet, religion, seksualitet og køn er bestemt ingen sjældenhed i dag. I dag har retorikken bare også spredt sig til sociale medier. Hvad kommer den slags had fra, og hvorfor bliver mennesker ved med at være fjendtligt indstillet over for andre mennesker, og kan man gøre noget for at komme hadet til livs?

Filmens æstetik

Ligesom der i den kronologiske handling ikke er de store krumspring i 'Wannsee-konferencen', så er det filmsprog, som Matti Geschonneck betjener sig af også afdæmpet og helt i tråd med filmens tematik og iscenesættelse. Fordi vi konsekvent befinder os i det store, rektangulære mødelokale, der næsten får en klaustrofobisk og iltfattig fornemmelse, så er kameraet også begrænset til dette rum. Kameraet fungerer næsten som en spion, der går tættere på papirer, navneskilte og ansigtsudtryk end filmens øvrige figurer kommer.

Et andet tydeligt stilistisk valg er, at der ikke er anvendt underlægningsmusik i 'Wannsee-konferencen'. Matti Geschonneck har selv udtalt, at han har truffet dette valg, fordi musik forfører, og 'Wannsee-konferencen' skulle være fuldkommen rensset for den slags.

- Tal om, hvordan de stilistiske valg (herunder også klipning, kostumer og location) er med til at forme vores indtryk af filmen?